

[B] **GEZANGEN EN TANTAM VANUIT DE KLEI.
DRIE VLAAMSE ROMANDEBUTEN**

Claus is dood, lang leve Hugo Claus. Zowat gelijktijdig met de publicatie van diens nieuwe boek *De wolven* verschijnt ook een trio boeken waarin drie debuterende auteurs een sfeer oproepen en een reeks thema's behandelen die wel erg *clausiaans* aandoen. De tragikomische bekrompenheid van het dorpse Vlaanderen, de wurgende kleingeestigheid van de katholieke Dorpstraat en het onoverkomelijk beknellende karakter van het gezin als micromachtsstructuur, het zijn wellicht toch thema's die Raf Goossens (1962), Jan Vantoortelboom (1975) en Ann De Craemer (1981) ooit ook bij Claus hebben gelezen. Terwijl de betreurde meester echter vooral omkeek naar de Vlaamse klei om er zich elegant uit los te trekken en er nooit meer in verstrikt te geraken, lijken deze drie auteurs tot aan de lippen in het bruine goedje vast te zitten.

Zowel inhoudelijk als vormelijk roept Raf Goossens' debuutroman *Kieken zonder kop* reminiscenties op aan het oeuvre van Claus, als is de godverlaten huizenrij "tussen twee dorpen" waar zijn verhaal zich afspeelt net zo goed een soort vergeten straat waar Boon een literair patent op had. Tegen die setting voert Goossens een "samenraapsel van volk" op "dat god noch gebod kent" en op de laatste dag van het jaar 1933 vruchteloos probeert om kou, armoe en miserie te vergeten door samen de overgang naar het nieuwe jaar te vieren. In een aantal erg korte hoofdstukjes wordt het verloop van dat bij voorbaat gedoemde feest geleidelijk uit de doeken gedaan, terwijl allerlei flashbacks de (voor de personages vaak onbekende) ware toedracht over bepaalde relaties in kaart brengen.

De manier waarop Goossens zijn personages in het begin van *Kieken zonder kop* beschrijft, zegt meteen veel over het soort boek dat hij heeft geschreven: "Ze kennen wel de woorden noodlot, piespot, duivenkot en hutsepot. Zelfs liefdesgrot en geleipot. Het is zoals het is. Goesting is goesting". Dergelijke commentaren legt de auteur in de mond van Sara, een feeks die door haar totaal gedomineerde zoon Emmanuel alleen kon worden getemd door haar met een spade "de nek af te steken". De geciteerde passage moet tegelijk de

vrolijkheid van een breugeliaans feest oproepen als de grimmigheid die in het werk van Ensor terug te vinden is, maar ze verraaft vooral ook dat de combinatie van die twee snel verglijdt in een soort barok waarin de lezer vroeg of laat verdrinkt.

Goossens heeft geprobeerd om een soort Bargoens te construeren waarin volkse gemeenplaatsen worden opgeleukt met halve slimmigheden en tierlantijntjes, maar terwijl die poging aanvankelijk soms nog charmeert, ontardt ze al gauw in een fatale overdosis. Die wordt nog versterkt door Goossens' onbedwingbare neiging om voortdurend te zoeken naar de "sappigste" woorden die het Nederlands rijk is, desnoods door ze gewoon netjes achter elkaar op te sommen: "De kleuters leken oude mannetjes met een witte baard van bloedsuiker. Smullen, schransen, schrokken, bunkeren, buffelen, slobberen, smikkelen, kluiven en peuzelen. Het had geen naam. Hun oogjes glommen gelijk steenkool in hun magere kop. Nu hoorde je ze niet janken en emmeren, reutelen en zagen, zemelen, mieren en melken."

Ook op het niveau van de plot slaagt *Kieken zonder kop* er maar niet in de lezer mee op sleeptouw te nemen. Door de oedipale driehoek tussen Manu, diens vrouw Maria en moeder Sara schemert alweer de grijnzende geest van Claus, en bepaalde details roepen zelfs zo manifest beelden op uit romans als *De geruchten*, *De verlossing* en *Het verdriet van België* dat het pijn doet. Hoe het personage Emmanuel uit christelijke metaforiek en freudiaans getroebleerde psychologie is opgetrokken, en hoe daarnaast ook een pastoor, een postbode en een gendarme rondom café De Donkere Wolk cirkelen, is *vintage* Claus. En zo is *Kieken zonder kop*, om het met Goossens' eigen woorden te zeggen een opzichtige stroom "gezangen en tamtam vanuit de klei. Muziek uit lang vervlogen tijden".

Dat geldt helaas in feite ook voor Jan Vantoortelbooms roman *De verzonken jongen*, die weliswaar iets meer vlees om het lijf heeft, maar die voor het overige werkelijk exact dezelfde clichés in verband met de Vlaamse heimat verwerkt die ook in Goossens' boek voorkomen. Hier heet het centrale café 't Pompkot, de gendarme werd een champetter, en de felbegeerde Lora werkt niet bij een rijke brouwer maar bij een notaris. Net als in *Kieken zonder kop* is er voorts sprake van een opvallende

moederliefde én van een incestueuze affaire tussen broer en zus, en wanneer iemand van de familie Vanheule moet bevallen, wordt er zo Vlaams mogelijk gekrijst: "Waar is de pispot? 'k Heb het gevoel da 'k de vaart vol kan pissen." In *De verzonken jongen* moet bovendien eveneens het ene familiegeheim de andere moord verbergen, resoneert de Grote Oorlog door het hoofd van menig personage en drinkt op het einde van de dag iedereen toch graag een pint met een stevige schuimkraag.

En toch is Vantoortelbooms romandebuut een stuk lezenswaardiger dan dat van Goossens. Dat komt onder meer door een veel minder krampachtige manier om de Vlaamse variant van het Nederlands gestalte te geven, door de spanningsboog die in twee met elkaar verweven tijdlagen is opgezet, en door enkele treffende passages over een broederlijke vriendschap en een kalverliefde voor de "poppig plumpe Wendy".

Beide passages lijken zich niet toevallig in de meest nabije tijdlaag (in het begin van de jaren tachtig) af te spelen. In die scènes, waarin de lezer wellicht enige autobiografische inspiratie mag vermoeden, lijkt Vantoortelboom duidelijk het best op dreef. Het is daarom ook zo jammer dat de roman – die zich concentreert rond een geheim dat de min of meer ervaren lezer halverwege het boek al lang heeft ontrafeld – afsluit met een enorme anticlimax, waarin een van de personages alles nog eens pijnlijk expliciet uitlegt. De reactie van de bonkige broer van de verteller op die "onthulling" krijgt daardoor iets ongewild hilarisch: "Wat een ongezond familieverleden", zei Bert."

Enigszins ongezond lijken ten slotte ook de frustratie en de woede die Ann De Craemer in *Vurige tong* tentoonspreidt. Het autobiografische boek wordt door de uitgeverij een "vertelling" genoemd, maar laat zich door zijn vlammeende aanklacht tegen de katholieke kerk zelfs lezen als een pamflet. Net als Goossens en Vantoortelboom schuwt ook De Craemer, die vanwege de kennelijk alomtegenwoordige nonnen in Tielt een gruwelijke jeugd achter de rug heeft, het cliché allerminst. Dat blijkt in de eerste plaats uit de taal, waarin iemand die iets maar niet wil inzien "een blinde uil" heet, men "trouw als een hond" blijft en rondborstige nonnen brillenglazen hebben "zo groot als het

deksel van een *family pack* confituurpot” en “sidderen van genot” wanneer ze weer eens een arm schaapje het leven zuur kunnen maken.

Dit bijzonder drammerige pleidooi tegen de kerk, die “haar onderdanen namelijk eeuwenlang in het hoofd heeft gestampt dat zij de waarheid in pacht had en God alles bepaalde”, schopt zo furieus tegen een aantal wagenwijd openstaande deuren dat *Vurige tong* behoorlijk anachronistisch aandoet. De waarschijnlijk provocerend bedoelde strijd die hier wordt geleverd, lijkt daarom uitsluitend in de (familie)kring rond de schrijfster voor enige deining te zullen zorgen, al zal de merkwaardige, conformistische conclusie van deze “vertelling” zelfs die ambitie misschien niet doen uitkomen.

Is het gependel tussen haat en liefde voor een clichématig Vlaams verleden van deze debuterende auteurs de laatste stuip trekking van een in de eigen bodem gewortelde literatuur of maken we hier juist de zelfbewuste terugkeer van de heimatliteratuur mee? Dat zal nog moeten blijken. Maar als alle clichés over dat kleine lapje grond opnieuw opduiken in de boeken die verschijnen, dan is Hugo Claus allicht maar wat blij met zijn plekje in *De wolken*.

BERT VAN RAEMDONCK

RAF GOOSSENS, *Kieken zonder kop*, Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2010, 206 p.

JAN VANTOORTELBOOM, *De verzonken jongen*, Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2011, 301 p.

ANN DE CRAEMER, *Vurige tong*, De Bezige Bij Antwerpen, 2011, 189 p.